

БАТЛАВ.
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ
ХУРЛЫН ГИШҮҮН

А.АРИУНЗАЯА

**СТАТИСТИКИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН
НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.1-д “Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн өөрийн санаачлах хууль тогтоомжийн төслийн үзэл баримтлалыг тодорхойлж, батална” гэж заасны дагуу энэхүү үзэл баримтлалыг боловсрууллаа.

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

Статистикийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулах дараах хууль зүйн үндэслэл болон практик шаардлага байна.

1.1. Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны “Хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” 11 дүгээр тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2020 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 16-д *“Статистикийн тухай” хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн шинэ зохицуулалтыг хуульд тусгах, боловсронгуй болгох*” үүргийг Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газар, Үндэсний статистикийн хороо тус тус хүлээсэн.

Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны 38 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан *“Монгол Улсын Статистикийн салбарыг 2017-2020 онд хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр”*-ийн 2.1-д “Үндэсний статистикийн системийн бүтэц, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгож, тогтолцоог бэхжүүлэх зорилгын хүрээнд дараахь үндсэн зорилт, үйл ажиллагаа хамаарна” гэсний дотор 2.1.1.1-д “Статистикийн тухай хууль, холбогдох бусад эрх зүйн актыг олон улсын тэргүүний туршлагад үндэслэн, статистикийн бие даасан байдал, албан ёсны статистикийн зарчмууд бүрэн тусгагдсан байхаар шинэчлэх” гэж тусгасан нь Статистикийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулах хууль зүйн үндэслэл болж байна.

1.2. Практик шаардлага

Статистикийн тухай хуулийг анх 1994 онд баталж, 1997 онд шинэчлэн найруулж нийт 23 зүйлтэйгээр батлагдсан бөгөөд түүнээс хойш уг хуульд нийт 20 удаагийн нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, 2 зүйлийг шинээр нэмж, 1 зүйлийг хүчингүй болгосноор 24 зүйлийн 20 зүйлд нь буюу 83% хувь (дийлэнх хэсэг) нь өөрчлөгдөж, уг хууль батлагдах үеийн хуулийн хэрэгцээ, шаардлага, зохицуулах зүйл, тэдгээрийн үндэслэл болсон үзэл баримтлал нь хувирч, өөрчлөгдсөн байна.

Эдгээр өөрчлөлтүүд нь Хууль тогтоомжийн тухай хууль, үндэсний эрх зүйн тогтолцооны болон хууль зүйн техникийн хувьд, уг хуулиар зохицуулах харилцааны эцэст үүсэх үр дагаварт эерэг нөлөөлөл үзүүлэхээр тооцогдож байсан хуулийн үзэл баримтлал бүрэн өөрчлөгдөж, нэгдсэн системчлэлгүй, тодорхой бус, ойлгомжгүй

байдлыг үүсгэхээр байгаа учраас нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэлбэрээр тусгах боломжгүй болсон. Нөгөөтэйгүүр тус хуулийг шинэчлэн найруулах дараах практик шаардалгууд бий болжээ. Үүнд:

1.2.1. Статистикийн тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, түүний үр дагаварт үндэслэн статистикийн засаглал, хараат бус байдал, статистикийн мэдээллийн эх үүсвэр, тархаалт, ашиглалт, статистикийн үйл ажиллагааны чанарын хяналт, мэдээллийн нууцлал, хамгаалал, албан ёсны статистикийн 10 зарчмыг бүрэн тусгах, өгөгдлийн засаглал, өгөгдлийн шинжилгээг хийх, (*Data science, Data governance*) зарим нэр томъёог шинэчлэх зэрэг асуудлыг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгах.

1.2.2. Статистикийн анхан, дунд шатны нэгжийн удирдах, гүйцэтгэх ажилтнуудтай хийсэн уулзалтын үеэр гарсан Статистикийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд тулгарч буй сорилтуудын талаарх саналууд зохих нөлөөлөл үзүүллээ. Уулзалтад үг хэлж, санал гаргасан ажилтан бүр (оролцсон ажилтнуудын дийлэнх)-ийн одоогийн хууль тогтоомжийн зохицуулалтыг илүү боловсронгуй болгох, сайжруулах, ялангуяа бие даасан, хараат бус байдал, төсвийн асуудал болон мэдээллийг иргэн хуулийн этгээдээс авах арга, журмыг өөрчлөх, “албадлагын” арга хэрэгсэл ашиглах зэрэг асуудлыг хуулийн төсөлд тусгах гэсэн саналууд давтагдаж байсныг энд дурдах нь зүйтэй.

1.2.3. Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 8.1.7, 9.7.1 дэх заалтад Үндэсний статистикийн хорооны хариуцах нэмэлт чиг үүрэг тусгагдсан, УИХ-ын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 2, 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшин" урт хугацааны бодлогын баримт бичиг нь Үндэсний статистикийн хорооны одоогийн зохион байгуулалт, эрхлэх үйл ажиллагааны цар хүрээ, арга хэрэгсэл, журам, тэдгээрт шууд холбоотой асуудлыг хууль тогтоомжийн хүрээнд зохицуулахад Статистикийн тухай хуулийг шинэчлэн найруулах үзэл баримтлалын шинжтэй өөрчлөлтийн үндэслэл болсон.

1.2.4. Статистикийн мэдээлэл цуглуулах, түүнийг боловсруулах, тархаах харилцаанд Статистикийн тухай хуулиас гадна нийт 15 хууль дангаар болон дам байдлаар хамардаг, Монгол Улсын Их Хурлын 15 тогтоол, Засгийн газрын 11 тогтоол, Үндэсний статистикийн хороо, бусад нэр бүхий субъекттэй хамтран баталсан 6 шийдвэр, Үндэсний статистикийн хорооны даргын дангаар баталсан 11 шийдвэр, нийт 58 эрх зүйн баримт бичгийн хүрээнд статистикийн эрх зүйн харилцааг зохицуулж байна. Тиймээс шинэчилсэн найруулгын төсөлд эдгээрийг нэгтгэн системчлэх, хууль зүйн үндэслэлийг нь тусгах замаар давхардал, хийдлийг арилгах, ойлгомжтой, оновчтой болгох шаардлага байгаа бөгөөд нэгэнт хэрэгжсэн болон хуулийн шинэчилсэн найруулгын хэрэгцээ шаардлага, дэвшүүлж байгаа цаг үеийн харилцаанаас хамаарч зарим эрх зүйн актыг хүчингүй болгох талаар санал гаргахад ч дээрх байдал нөлөөллөө.

1.2.5. Монгол Улсын Үндэсний статистикийн системд Олон улсын цогц үнэлгээ (ОУЦҮ)-г Европын Чөлөөт Худалдааны Ассоциац (ЕЧХА), НҮБ-ын Ази, Номхон далайн орнуудын Эдийн засаг, нийгмийн комисс (АНДЭЗНК) болон НҮБ-ын Европын Эдийн засгийн комисс (НҮБ-ын ЕЭЗК) хамтран 2024 оны 5 дугаар сард хийж, Статистикийн тухай хууль болон тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан холбогдох хууль тогтоомжуудыг судалж, Статистикийн тухай хуулийг бүхэлд нь шинэчлэх шаардлагатай гэж дүгнэсэн байна. Үнэлгээний баг статистикийн хууль эрх зүй, бүтэц тогтолцооны хүрээнд дараах зөвлөмжүүдийг өгсөн байна. Үүнд:

- Үндэсний статистикийн систем (ҮСС)-ийн хамрах хүрээ, бүтцийг НҮБ-ын Албан ёсны статистикийн үндсэн зарчмууд, Европын статистикийн үйл ажиллагааны хуулийн зарим холбогдох заалтуудтай уялдуулан, шаардлагатай тохиолдолд холбогдох хуулиуд, тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан бусад эрх зүйн актад өөрчлөлт хийх шаардлагатай (Хүн ам орон сууцны тооллогын тухай хууль гэх мэт);
- Одоогийн мөрдөж байгаа Статистикийн тухай хуульд тусгасан захиргааны мэдээлэл эрхлэн гаргагчид, захиргааны мэдээллийг эзэмшигч болон статистикийн байгууллагын үүрэг, статистикийн зорилгоор мэдээлэл олж авах, мэдээллийн санд хандах эрх гэсэн заалтуудыг илүү тодорхой болгох;
- Статистикийн тухай хуулинд Монгол Улсын албан ёсны статистикийн чанарын удирдлагын стандарт хэм хэмжээний талаар тодорхой заалт оруулах шаардлагатай. Энэ нь Статистикийн тухай хууль болон Үндэсний статистикийн систем (ҮСС)-ийн үндэс болно.

1.2.6. Дэлхийн ихэнх улс орнууд үүний дотор манай улстай ижил хуулийн систем (Роман-Германы хуулийн систем)-тэй, өндөр хөгжилтэй болон Ази, Номхон бүсийн улс орнуудыг судалж үзэхэд статистикийн үйл ажиллагааг тусгайлсан хуулиар зохицуулж, Албан ёсны статистикийн үндсэн зарчмуудыг хэрэгжүүлэн бие даасан, хараат бус байдлаа хангаж байгаа нийтлэг байдал нь Статистикийн тухай хуулийг шинэчлэх нэг практик шаардлага болж байна.

Хоёр. Хуулийн төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Статистикийн тухай хуулийн зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ, агуулгад өөрчлөлт гарч нийт заалтын тавь */1997-2021 онд 270/121 заалтад нэмэлт, өөрчлөлт орсон/-*иас дээш хувьд нэмэлт, өөрчлөлт орж байгаа, уг хуульд

- 20 удаа нэмэлт оруулж;
- 125 удаа өөрчлөлт оруулж;
- 16 удаа өөрчлөн найруулж;
- 6 удаа хасч;
- 10 удаа зарим зүйл, хэсэг, заалтыг хүчингүй болгож,

нийт 178 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оржээ. Эдгээр нь хуулийн үзэл баримтлалыг бүхэлд нь өөрчлөхөд хүргэх тул Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.1.2, 25.1.3 дахь заалтын дагуу хуулийн төслийг шинэчилсэн найруулгын хэлбэрээр боловсруулна.

Хуулийн төсөлд дээр дурдсан үндэслэл, шаардлагад тулгуурлан зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээг дараах байдлаар тусгав. Үүнд:

Нэгдүгээр бүлэгт хуулийн зорилт, статистикийн хууль тогтоомж, хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт, албан ёсны статистикийн үндсэн зарчмуудын талаар;

Хоёрдугаар бүлэгт статистикийн тогтолцоо, Үндэсний статистикийн хорооны бүрэн эрх түүний дотор холбогдох байгууллагуудын мэдээллийн санд хандах эрх, хорооны чиг үүрэг, дарга, дэд даргын бүрэн эрх, үндэсний статистикийн зөвлөл, түүний бүрэн эрх, эрхлэх асуудлыг тодорхой тусгах, үндэсний статистикийн хорооны тамгын газрын дарга, статистикийн нэгжүүдийн бүрэн эрх, чиг үүрэг, эрсдэлийн удирдлагатай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр томъёолж, бусад оролцогч талууд, анхан шатны нэгжийн статистикийн үйл ажиллагааны зохицуулалтын талаар;

Гуравдугаар бүлэгт статистикийн мэдээллийн хэлбэр, албан ёсны статистик мэдээллийн үзүүлэлт, статистик мэдээллийн нэгдсэн сан, мэдээллийг нууцлалыг хамгаалах, мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах талаар;

Дөрөвдүгээр бүлэгт статистикийн үйл ажиллагааны хараат бус байдлын баталгаа, статистикийн мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, тархаах, нийтэд түгээх ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохыг хориглох, ашиг сонирхолын зөрчлийн зохицуулалт, статистикийн үйл ажиллагааны эдийн засгийн баталгаа, статистикийн улсын байцаагч, түүний эрх зүйн байдал, статистикийн үйл ажиллагаанд хориглох зүйлийн талаар;

Тавдугаар бүлэгт статистикийн мэдээллийн чанарын хяналтын тогтолцоо, статистикийн мэдээллийн чанарын дотоод хяналтын үр дагаварын талаар;

Зургаадугаар бүлэгт статистикийн мэдээлэгч, түүний эрх, үүрэг, статистик мэдээлэл хэрэглэгчийн эрх, үүрэг, мэдээлэгчийн хуулиар тогтоосон нууцын хамгаалалт, статистикийн үйл ажиллагааны талаар аймаг, нийслэлийн Засаг даргын оролцоо, статистикийн үйл ажиллагааны талаар сум, дүүрэг, баг, хорооны Засаг даргын оролцоо, статистикийн үйл ажиллагааны талаар төрийн байгууллага, төрийн өмчит хуулийн этгээдийн оролцоо, албан ёсны статистикийн үйл ажиллагааны талаарх Засгийн газрын бүрэн эрхийн талаар;

Долоодугаар бүлэгт хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага, хууль хүчин төгөлдөр болох талаар тус тусгаж, нийт 35 зүйлтэй байхаар төслийг боловсруулна.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар төсөвт хэт ачаалал үүсэхгүй, нийгэм, эдийн засгийн сөрөг үр дагавар үүсэхгүй. Мөн одоогийн мөрдөж байгаа хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хүндрэл арилж, хуулийн хэрэгжилт, үр нөлөө сайжирч, дараах эерэг үр дүн гарна гэж урьдчилан тооцоолж байна. Үүнд:

- 3.1. Хуулийн нэр томъёо, нэр томъёоны тодорхойлолтоор дамжуулан статистикийн мэдээллийн хэлбэр, түүнчлэн агуулга, зохицуулалт тодорхой болно;
- 3.2. Холбогдох хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, зарим хууль, түүний заалтыг хүчингүй болгосноор хуулийн давхардал арилахын зэрэгцээ өмнө нь эрх зүйн хийдэл буюу тодорхой бус зохицуулалтаас үүсч байсан хүндрэлтэй асуудлууд нэг мөр болно;
- 3.3. Үндэсний статистикийн хороо нь албан ёсны болон захиргааны статистик үзүүлэлтүүдийг тогтоох болсноор энэ зорилгоор олон удаа хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулдаг байдлыг халж, эрх зүйн тогтвортой орчин бий болно;
- 3.4. Статистикийн эрх зүйн харилцаанд оролцогч төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, олон нийтийн болон иргэдийн оролцоо хангагдаж тэдгээрийн эрх, үүрэг, хүлээх хариуцлага тодорхой болно;
- 3.5. Монгол Улсын Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг боловсруулах, бодлого төлөвлөх, гүйцэтгэлийг үнэлэх, хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийхэд шаардагдах албан ёсны статистикийн

- мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, эрх зүйн орчин бүрдэж, хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн шийдвэрийн үндэс болно;
- 3.6. Төрийн болон бусад байгууллагын мэдээллийн санд хандах, тэдгээрийг ашиглах, мэдээллийн олон эх үүсвэр ашиглах эрх зүйн орчин бүрдэнэ;
 - 3.7. Статистикийн засаглалын асуудал тогтолцооны түвшинд шийдвэрлэгдэж, ингэснээр статистикийн үйл ажиллагааны бие даасан, хараат бус байдал эрх зүйн хүрээнд бэхжиж, тодорхойлогдоно;
 - 3.8. Статистикийн мэдээллийн эх үүсвэр, тархаалт, ашиглалт, чанарын хяналт, мэдээллийн нууцлал, хамгааллын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, албан ёсны статистикийн зарчмуудыг үйл ажиллагааны үндэс болгох, өгөгдлийн засаглал, өгөгдлийн шинжилгээний (Data science, Data governance) зохицуулалтыг бүрдүүлж, төрийн их өгөгдлийн хэрэгжилтийг хангуулах эрх зүйн орчин бүрдэх.

Дөрөв. Хуулийн төсөл Монгол улсын хууль, олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал.

Хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц, Хөгжлийн бодлого төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай, Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай, Байгууллагын нууцын тухай, *Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай*, *Кибер аюулгүй байдлын тухай*, *Төрийн болон албаны нууцын тухай* хууль болон бусад хуульд нийцүүлэн боловсруулна.

Хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлтэй холбогдуулан Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай, Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай, Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай, Төв банкны тухай, Төрийн албаны тухай, Яамны эрх зүйн байдлын тухай, Байгаль орчныг хамгаалах тухай, Боловсролын ерөнхий хууль, Зөрчлийн тухай, Нийгмийн даатгалын ерөнхий хууль, Эрүүл мэндийн тухай хууль, тэдгээрт холбогдох Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хууль, тогтоолын төслүүд болон Статистикийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийг тус тус боловсруулна.

___ оОо ___